

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad
Cilt / Volume: 15 - Sayı / Issue: 29 - Yıl / Year: 2020
Şubat/February - Kış / Winter

ISSN: 1306-4223

XIX. Yüzyıl ile XX. Yüzyıl Başlarında Safranbolu'da Doğal Afetler

Natural Disasters in Safranbolu at 19'th Century with at the Beginning of 20'th Century

Selma TURHAN SARIKÖSE

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü
Assist. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Literature,
History Department
selmatsarikose@karabuk.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0002-3798-5478>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21 Ekim / October 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 01 Aralık / December 2019

Cilt / Volume: 15, Sayı / Issue: 29, Sayfa / Pages: 69-85

Atıf / Cite as: Sarıköse, Turhan S. (2020), "XIX. Yüzyıl ile XX. Yüzyıl Başlarında Safranbolu'da Doğal Afetler [*Natural Disasters in Safranbolu at 19'th Century with at the Beginning of 20'th Century*]" Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-*Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*. 15/29 (Şubat - February): 69-85

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagi-arism software.

XIX. Yüzyıl ile XX. Yüzyıl Başlarında Safranbolu'da Doğal Afetler

Öz

Doğal afetler toplumların ve medeniyetlerin sosyal ve ekonomik yapısında büyük değişimlere neden olmuştur. Doğal afetler esnasında yaşanan insan ve ekonomik kayıplar, toplum hayatında derin izler bırakmıştır. Safranbolu'da XIX. yüzyılda çok fazla yıkıcı etkisi olmasa da depremler meydana gelmiştir. Bu bölgede evlerde ahşabın yaygın olarak kullanılması ve evlerin birbirlerine yakın olması yangın riskini arttırmaktadır. İncelenen dönemde Safranbolu merkez ve köylerinde birçok yangın vakası görülmüştür. Osmanlı Devleti yangınla mücadele kapsamında Safranbolu'ya yangın tulumcuları gönderdiği gibi yangından sonra inşa edilecek yeni evlerin inşası için gerekli kolaylığı da göstermiştir. Safranbolu'da yaşanan şiddetli kış, dolu ve fırtına gibi doğa olayları tarım ürünlerinin zarar görmesine; nüfus kaybına ve küçük kazalara sebep olmuştur. Arşiv belgelerine göre hazırlanan bu araştırmada Safranbolu'da XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarında yaşanan doğal afetler ve merkezi yönetimin doğal afetlere karşı aldığı önlemler ve halkın karşılaştığı sorunlar değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Doğal afetler, deprem, yangın, sel, şiddetli kış, Safranbolu, XIX. yüzyıl, XX. yüzyıl başları.

Natural Disasters in Safranbolu at 19'th Century with at the Beginning of 20'th Century

Abstract

Natural disasters have caused great changes in the social and economic structure of societies and civilizations. Human and economic losses experienced during natural disasters left deep traces in the life of societies. There were not too many destructive effect earthquakes had occurred in Safranbolu in 19'th century. The widespread use of wood in this region and proximity of houses increase the risk of fire. During the period under research many fire and disasters were experienced in the centre of Safranbolu and its villages. Ottoman State have sent fire pumps to Safranbolu in the context of fire fighting and showed the necessary facilities for the construction of new houses after the fire. Severe winter, hail and storm like natural events had damaged agricultural products, it also caused some population losses and minor accidents in Safranbolu. Natural disasters and measures taken by central management against natural disasters and the problems faced by public in Safranbolu 19'th and at the beginning of 20'th century were evaluated in this study which was prepared according to archive documents.

Keywords: Naturel disasters, earthquake, fire, flood, severe winter, Safranbolu, 19'th century, at the beginning of 20'th century.

1. Giriş

Doğal felaketler bir diğer adıyla afetler, insanlara zarar veren, can ve mal kaybı oluşturan olaylardır. Afetlerin en önemli özelliği çok kısa sürede meydana gelmesi ve insanlar tarafından engellenememesi ayrıca tahrip edici sonuçlarının olmasıdır (Aksoy, 2007). Fakat insanoğlunun doğa ile mücadelesi süreklilik arz etmektedir. Bu mücadelede, her ne kadar büyük başarılar gösterilse de bazı dönemlerde aciz kalınmıştır.

Afet, “insanlara zarar veren olaylardır.” Başka bir deyişle “doğanın sebep olduğu yıkımdır.” Afetler, yer kökenli (jeolojik) ve atmosfer (meteorolojik) kökenli olmak üzere iki temel grupta sınıflandırılmaktadır. Bu gruba kaynağını zararlı haşerenin artışından alan biyolojik kökenli afetleri ve insan ihmalinin sebep olduğu yangın gibi afetleri de ilave etmek gerekmektedir (Erler, 2010).

Afetlerden deprem, sel, aşırı soğuklar ve toprak kayması gibi felaketler, insanlığı tehdit eden doğa olaylarının başında gelmektedir. Veba, kolera, tifo vb. hastalıklar, insanoğlunun hatta diğer canlıların yaşamını tehdit eden diğer felaketlerdendir. Afet dönemlerinde, çok sayıda insan ölmüş; zaman zaman yerleşim birimlerinin de ortadan kalkmasına sebep olmuştur. İnsanlar en çok kıtlık ortamlarında göçten ve açlıktan ölmüşlerdir. Seller, çok soğuk hava koşulları ve kuraklık nedeniyle ürünün yok olması, önlerine çıkan her şeyi yağmalayan silahlı çetelerin kırsal alanları talan etmesi, hastalık nedeniyle hayvanların telef olması da yine insanlığı olumsuz yönde etkilemiştir (Erler, 2010).

Afetlerin etkisi, sadece olayın meydana geldiği zamanla sınırlı kalmamaktadır. Bunların ortaya çıkardığı sosyal ve iktisadi meseleler, toplumları ve devletleri uzun süre meşgul etmiştir. Düzenli hayata geçiş sürecinde pek çok sıkıntılara sebep olmuştur (Kılıç, 1999). Sosyal yaşamda gelir düzeyi yüksek gruba dahil olan nüfus potansiyelinin, doğal afetlerden etkilenmesi sosyal gelir düzeyi düşük diğer gruplara nazaran daha az ölçekte gerçekleşmiştir.

Biyolojik kökenli afetler; fare veya çekirge gibi haşere veya hayvan sayısında meydana gelen dengesiz artış, buna bağlı olarak tarım alanlarında ortaya çıkan tahribat büyük çaplı zararlara neden olmuştur (Erler, 2010).

İnsan kaynaklı afetler içinde yer alan yangın, genelde insanların ihmalkârlığı bazen de doğal olarak meydana gelen yıldırım düşmesi ve şiddetli sıcaklar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Şehir, kasaba ve köylerde çıkan yangınlar özellikle ahşap binalar üzerinde tahrip edici olmaktadır. Yangınlar neticesinde meydana gelen hasarın bölge ekonomisini alt üst ettiği ve bölgeden alınan vergilerin düşüşüne neden olduğu için devletin malî yapısını da olumsuz etkilediği bilinmektedir (Erler, 2010). Aynı zamanda yangınlar, şehirleşmenin büyük düşmanıdır. Pek çok mahalle, yangınlarla tamamen yok olmuş, şehirlerin yeniden imarı devletleri uzun süre meşgul etmiştir.

Jeolojik bir afet olan deprem, bir doğa olayı olup, halk arasında “zelzele” ve “yer sarsıntısı” olarak da bilinir. Hem can hem mal kaybına sebep olan depremler, devletler için beklenmedik malî harcamaları beraberinde getirmiştir. Depremlerden ticaret olumsuz etkilendiği gibi deprem bölgelerinden kısa süreli göçler de meydana gelmiştir. Ayrıca yaşanan nüfus kayıpları üretimin düşmesine sebep olduğundan, deprem dolayısıyla bölge tarımı da afetten olumsuz etkilenmiştir (Erler, 2010, s:103). Ekolojik sorunlar aynı zamanda toplumların yok olmasındaki nedenler arasında da zikredilmektedir (Diamond, 2006).

Meteorolojik afetler içinde sel, su baskını, çığ, don, aşırı soğuk, aşırı kar yağışı, fırtına, tipi, dolu, sis, yıldırım düşmesi, kuraklık ve orman yangını bulunmaktadır. Bu afetler, tarım alanlarındaki mahsule zarar verdiği için çiftçileri güç durumda bırakmaktadır. Ürünlerin telef olması o bölgede yıl içinde tahıl kıtlığına, bu da fiyat artışına dolayısıyla geçim sıkıntısına neden olmaktadır. Şiddetli fırtına ve yağışların, köprü, bina ve ulaşım ağı üzerinde meydana getirdiği tahribat mahallî idarecileri ekonomik açıdan yeni harcamalar yapmak zorunda bırakmış ve felaket bölgelerinin gelişimini engellemiştir (Erler, 2010).

Küçük Buzul Çağı olarak da bilinen 1400-1800 yılları arasında yaşanan küresel soğuklar dünyaya ulaşan güneş ışınları miktarının azalmasına sebep olduğundan tarımsal üretim azalmış, bu durum da kıtlıklara neden olmuştur (Diamond, 2006). 1450 yılında Grönland’daki Viking kolonisi açlıktan yok olduğu gibi İzlanda’daki yerleşim yerleri vebadan dolayı mahvolmuştur (Wiesner Hanks, 2016). Çünkü aşırı soğuklar ve şiddetli kış şartları uzun süre devam etmiş, dolayısı ile iâşe ve ikmal yolları kapanmıştır.

Fransa’da 1785’teki şiddetli kuraklıktan dolayı köylüler gerekli tohumu bulamadıkları için verim düşük olmuştur. 1788 yılındaki hasat ise şiddetli yağmurlardan dolayı telef olmuştur (Lee, 2004). 1840’larda İrlanda’da tahıl ve patates gibi bitkilerde görülen hastalıktan dolayı ortaya çıkan kıtlık neticesinde bir milyondan fazla kişi açlıktan ölmüştür (Wiesner Hanks, 2016).

Çekirge istilaları da kıtlıklara neden olmaktadır (Karademir, 2014). Çünkü çekirgeler her şeyi yemekteydi. Üretim diye bir şey kalmamaktaydı. Sonuçta kıtlık, açlık ve hastalıklar aynı zamanda toplumların zirvedeyken ulaştıkları siyasi, kültürel ve ekonomik seviyelerin sonunu getirebilmekteydi (Diamond, 2006).

Kıtlıkların bir başka nedeni ise kuraklık idi (Nikiforuk, 2007). Yeterli ölçüde yağmur ve kar yağmaması tarıma bağlı ürünlerinin azalmasına sebep olduğu gibi un değirmenlerinin sayısının da azalması ile sonuçlanmaktaydı (Karademir, 2014).

Kurak havaların üst üste birkaç sene hüküm sürdüğü bölgelerde tarımsal üretim düşmektedir. İhtiyaç kuraklık bölgelerine yakın çevreden hububat getirilmesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bu durum hububat fiyatlarına nakliye ücretlerinin eklenmesi ile de tahıl fiyatlarında artış anlamına gelmektedir (Erler, 2010).

Doğal afetler, sel, dolu ve yangınların verdiği hasarlar Osmanlı'da enflasyon ve nüfus kaybı, merkezi vergi tahsili gibi konularda sorunlara neden olmaktadır (Ursinus, 2001). Yukarıda bahsedilen bu durumlar toplumlar için ekonomik, sosyal ve siyasi çöküşü de beraberinde getirmiştir (Diamond, 2006). Can ve mal kaybına neden olan doğal afetler aynı zamanda insanların buldukları yerleşim yerlerinden göç etmelerinin önemli sebepleri arasındadır. XVI. yüzyıl sonlarında Manisa ve çevresinde yaşanan deprem ve sel gibi felaketler çevre köylerde yaşayan ahalinin başka yerlere göç etmesine neden olmuştur (Yiğit, 2010).

Bu çalışmada Safranbolu'da yaşanan doğal afetlerden deprem, yangın, şiddetli soğuk ve kış şartları, heyelan ve fırtına gibi olaylar arşiv belgelerine göre değerlendirilmiştir. Ayrıca yaşanan felaketlerle ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler ve hayatın yeniden normal seyrine geçişi için yapılan düzenlemeler ortaya konulmuştur.

2. Safranbolu'da Depremler

Safranbolu, Batı Karadeniz'de Osmanlı Dönemi'ndeki önemli yerleşim yerlerinden biridir. Safranbolu'da üretilen safran ve ormanlardan elde edilen kereste, dericilik gibi gelişmiş sanayi faaliyetleri buranın ekonomik yapısının gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca burada inşa edilen Cinci Hanı gibi ticari yapılar Safranbolu'nun Osmanlı Dönemi'ndeki ticarî önemini göstermektedir (Emecen, 2008).

Türkiye'de Saros Körfezi'nden başlayan ve Marmara Denizi, İzmit Körfezi ve Adapazarı, Bolu ve Gerede üzerinden Merzifon ve Kelkit Vadisi boyunca uzanarak Erzincan üzerinden Muş Varto'ya kadar uzanan *Kuzey Anadolu Fay Kuşağı* olarak bilinen önemli bir fay hattı bulunmaktadır. Kuzey Anadolu Kuşağı I. derecede deprem bölgesidir (Atalay, 1994). Haliyle bu hat üzerinde tarih boyunca yıkıcı etkiye sahip birçok deprem meydana gelmiştir. Safranbolu coğrafi konumu itibarıyla bu hat üzerinde olmasa da bu hatta yakın coğrafi bir konumda yer almaktadır. Kuzey Anadolu Fay Hattı gibi Ege bölgesindeki vilayetlerde de büyük can ve mal kaybına neden olan depremler meydana gelmiştir. Mesela; Denizli'de meydana gelen 1899 depreminde 750 civarında insan ölürken 750 civarında kişi de yaralanmış ve yaklaşık 13.000 ev yıkılmıştır (Avcı, 2007).

Osmanlı Dönemi'nde 25 Mayıs 1419'da meydana gelen bir deprem Kastamonu, Tokat ve Amasya hattında hissedilmiştir (Sakin, 2002). 1509'da Marmara Denizi'nde meydana gelen ve İstanbul'da büyük hasara neden olan

deprem çok geniş bir alanı etkilemiştir. Bu deprem Bolu ve civarında da hissedilmiştir Depremin Bolu civarında yaptığı hasar ve insan kaybı hakkında bilgi yoktur. Ancak bu depremin artçı sarsıntıları 18 gün Bolu ve civarında etkili olmuştur (Ambraseys ve Finkel, 1995). “*Küçük Kıyamet*” olarak da adlandırılan deprem esnasında Yalova’da Kuru Kaplıcası’nın suları kesilerek akşama kadar akmamıştır. Adapazarı’nda 600 ev oturulamaz hale gelmiş, 60 kişi ölmüş ve birçok vatandaş yaralanmıştır. Geyve ve Taraklı da depremden üçüncü derecede etkilenen yerler arasındadır (Ürekli, 1998). 1514-1515’te Çorum’daki depremde Ulu Camii’nin kubbesi hasar görmüş, Çakırlı Camii yıkılmıştır. 1579’da Çorum ve Amasya’da etkili olan deprem ile 1590, 1647-1648 Amasya’da yaşanan depremler Safranbolu’ya yakın yerleşim birimlerinde de etkili olmuştur. 1659-1660’ta Kastamonu Küre madeninde hasara neden olan deprem ile 1668’de Ankara’da 40 gün kadar süren depremin Safranbolu’daki etkisi ile ilgili şimdilik herhangi bir kayda rastlanmamıştır (Vogt, 2001).

İstanbul’da 1766’da yaşanan depremde Fatih Camii başta olmak üzere 173 cami ve hamam depremden hasar görmüştür. Yalova, Gemlik, İznik ve Tekirdağ gibi İstanbul’a yakın yerlerden İstanbul’da yapılacak tamir için duvarcı, sıvacı, inşaat ustası ve yapı malzemeleri toplanmıştır (Afyoncu ve Mete, 2002).

Bu depremler coğrafi yakınlıktan dolayı Safranbolu ve civarında da hissedilmiş olmalıdır. Ancak Safranbolu’daki evlerin iki üç katlı ve genel olarak ahşap malzeme ile inşa edilmesi burada yaşanan depremlerin etkisini azaltan ve büyük yıkımlar ile kitlesel nüfus kayıplarının yaşanmasını engelleyen sebepler arasında söylenilebilir. Ayrıca Safranbolu’daki konut alanlarının büyük çoğunluğunun zemininin kaya ve sağlam olması da buradaki depremin etkisini azaltan nedenler içinde zikredilebilir.

Safranbolu’da arşiv kayıtlarına yansıyan bir deprem XIX. yüzyıl sonlarında meydana gelmiştir. 1 Nisan 1896 tarihli belgeye göre gece alafrağa saate göre dokuz buçukta güneyden kuzeye doğru olan ve beş saniye kadar süren bir deprem meydana geldiği İstanbul’a bildirilmiştir (BOA, Y.MTV., 138/121; Karacakaya vd., 2013). 27 Mayıs 1897’de Safranbolu’da saat 10:15’te, saat 10:30’da Araç’ta, saat 10:40’da da Kastamonu merkezde iki defa şiddetli sarsıntı meydana gelmiştir (BOA, Y.MTV., 158/60). Vilayet merkezi olan Kastamonu’da da etkili olan bu deprem Safranbolu, Araç ve Daday’da da hissedilmiştir. Deprem esnasında Safranbolu’da bir iki bahçe duvarı yıkılmıştır (BOA, Y.MTV., 158/71). Depremlerde arşiv belgelerine yansıyan bir can kaybı kaydı yoktur. Safranbolu’da evlere zarar vermediği anlaşılan depremden dolayı sadece bahçe duvarlarının yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi’nde de Safranbolu çevresinde zaman zaman küçük şiddette sarsıntılar meydana geldiği anlaşılmaktadır. 1 Şubat 1944’te Karabük ve Safranbolu’da bir deprem meydana gelmiştir. Karabük’teki askeri tesislerdeki top ve cephanelik deprem sonunda meydana gelen heyelandan zarar görmüştür

(BCA, 030.10.00.00.81.535.7; Karacakaya vd., 2013). 8 Şubat 1944'te bu deprem ve neden olduğu heyelanla ilgili bilgiler arşiv belgelerine yansımıştır. Bu belgelerden Karabük'te depremden sonra meydana gelen heyelandan top mevzileri ile bir bina çöktüğü, heyelandan bataryalara giden yolun da zarar gördüğü bildirilmiştir (BCA, 030-10-00-00-120-850).

3. Safranbolu'da Yangınlar

3.1. Safranbolu Merkezdeki Yangınlar

Safranbolu'da evler iki üç katlı olarak inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin her yerinde olduğu gibi Safranbolu evlerinin dolapları, sedirleri, pencere ve çatıları, döşeme, tavan ve merdivenlerinde genel olarak ahşap kullanılmıştır (Uysal, 2003). Safranbolu evlerinde ahşap malzeme kullanılması ve evlerin birbirine yakın ve bitişik olarak inşa edilmesi Safranbolu'daki yangınların daha geniş alana yayılması ile sonuçlanmıştır.

Safranbolu'da meydana gelen yangınlar için birtakım tedbirler alınmıştır. 22 Ağustos 1834 tarihli belgeye göre Safranbolu'da yangınlarda kullanılmak üzere Safranbolulu Kahveci Salih'e 15 kanca, beş balta, sekiz çatal çekiç verilirken, kale içine konulmak için üç kanca, üç balta ve iki çatal çekiç teslim edilmiştir (ŞSS, no.2119, 7b).

Safranbolu'yu etkileyen bir başka yangın 3 Aralık 1858'de meydana gelmiştir. Yangın bir ekmekeci fırınında başlamış ve kısa süre içinde yayılmış ve 20'den fazla dükkân yanmıştır. Yangın ancak halkın yardımları ile söndürülebilmştir. Yanan dükkânların yeniden inşası için zarar gören halka gerekli yardımın yapılması talep edilmiştir (BOA, A.MKT.UM., 335/97).

14 Aralık 1858 tarihli belgeye göre, bir yıl önce yani 1857 senesinde Safranbolu Kıranköy'de bir yangın çıkmıştır. Kıranköy, yaklaşık 450 haneden müteşekkil Müslüman ve gayr-i Müslimlerin yaşadığı bir yerleşim yeridir. Yaklaşık 450 evden 50 kadarı yangından kurtulmuştur. Kısa süre içinde yangının verdiği zararın giderilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Ancak bu defa yanan evlerin yerine ahşap ev inşa edilmeyecektir. Yeni evlerde bina nizamnamesine göre çatılarda ahşap yerine kiremit kullanılması gerekmektedir. Hükümet bu meyanda gönderdiği yazıda muhtar ve kocabaşların halka gerekli duyuruyu yaparak halkı bilgilendirmesini istemiştir. Ancak yazının devamında mevsimin elverişsiz olması ve kiremit ustası bulmakta yaşanan sıkıntıdan dolayı evlerin şimdilik eskisi gibi çatılarında ahşap kullanılmasına izin verildiği, ilkbaharla birlikte kiremit imali için ustaların getirilerek çatılarda kiremit kullanılmasının ve binaların nizamnameye uygun yapılmasının gerektiği ifade edilmiştir (BOA, MVL., 593/87).

Yangınla ilgili Kastamonu valisine yazılan yazıda; yangının Hristiyan mahallesinden başladığı anlaşılmaktadır. Evlerin ahşap olması itibarıyla zarar çok büyük olmuştur. Eğer evler kiremitten bina edilseydi bu derece zararın

olmayacağı yazıda özellikle vurgulanmıştır. 13 Eylül 1859 tarihli bu yazıda evlerde ahşap kullanımın sorunu çözmeyeceği, bir daha böyle felaketlerin yaşanmaması için evlerin yapılmasında ahşap yerine kiremit kullanılmasının halka tembih edilmesi emredilmektedir. Bunun Meclis-i Vâlâ tarafından eğer yakınlarda kiremitçi yok ise kiremitçi getirtilerek kiremitlerin ahalinin alabileceği şekilde daha ucuza mal edilmesi, ayrıca ahaliye pahalı kiremit satılmasının engellenmesi istenmiştir (BOA, A.MKT.UM., 365/92; Karacakaya v.d., 2012). Kastamonu valisine gönderilen bir diğer yazıda; Kıranköy'de çıkan yangın sonucunda Rum ahalinin çevreye dağıldığı belirtilmiş, mahallede bütün evlerin yanıp yanmadığının araştırılması, muhtaç durumda olanlar için zahire sevk edilerek, münasip yerlere yerleştirilmesi, gerekli tedbirlerin alınarak merkeze bildirilmesi istenmiştir (BOA, A.MKT.UM., 376/19; Karacakaya vd., 2013).

21 Şubat 1860'ta Kıranköy'de Hristiyan halkın yanan evlerinin inşasında üzerlerine kiremit konulması için kış mevsiminin bitmesinin beklenmesi ayrıca şu sıralar kiremitçi ustası bulunmadığından kiremitçi ustalarının getirilerek yanan evlerin bir an önce inşa edilmesi istenmiştir (BOA, A.MKT.UM., 397/44).

Safranbolu merkezde bir diğer yangının çıktığı 18 Ağustos 1896 tarihli arşiv belgesinden anlaşılmaktadır. Kazaen başlayan yangında bir cami, bir tekke, bir mektep ve 118 hane ile 40 samanlık yanmıştır. Yanan binaların bedeli 523.100 kuruş iken içinde yanan eşyaların bedeli 350.700 kuruştur. Yangın sonunda açıkta kimse kalmamış, yardıma muhtaç olan ahali için derhal kaymakamlık tarafından bir komisyon kurulmuştur (BOA, Y.PRK.UM., 35/69; Karacakaya vd., 2013, s:207). 24 Aralık 1898'de Safranbolu'daki Hristiyan ahali Kıranköy'de daha önce çıkan yangında evleri tamamen yanmış olduğundan ahali dağlarda ve yaban mahallerde perişan ve yardıma muhtaç bir halde yaşadıklarından kendilerine yardım edilmesini talep etmişlerdir (BOA, MVL., 596/73). 2 Şubat 1900 tarihli bir belgeden Safranbolu'da Gazi Süleyman Paşa vakfından olan yanan sıbyan mektebinin tamiri için keşif yapılmış, yapılan keşfe göre mektebin masrafı olarak 18.350 kuruş 30 para olan tamir masrafının Evkaf Nezareti bütçesinden karşılanması uygun görülmüştür (BOA, BEO., 1438/107789; Karacakaya vd., 2013).

Safranbolu'da yangınla mücadele kapsamında gerekli tedbirlerin alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Safranbolu'da 1896'da yanan sıbyan mektebi, 96 hane, bir cami ve bir tekkenin yeniden inşası için gerekli olan kerestenin ormandan vergiden muaf olarak verilmesi uygun görülmüştür. Bu bağlamda sıbyan mektebi için 1.371 kuruş, 96 hane için 112.080 kuruş, cami için 883 kuruş 20 para kıymetindeki kerestenin vergisiz olarak verilmesi 2 Kasım 1897'de uygun bulunmuştur (BOA, İ.OM., 4/41).

Safranbolu Belediyesi tarafından yangınla mücadele etmek için tulumbalar temin edilmiştir. 10 Nisan 1898 tarihli belgeden Safranbolu'daki tulumbalar için

İstanbul'dan üç adet tulumba hortumu sipariş edilmiştir. Tulumba hortumlarının aynı zamanda gümrük vergisinden muaf tutulması yönünde bir karar da alınmıştır (BOA, İ.RSM., 8/23).

Cumhuriyet Dönemi'nde de Safranbolu'da yangınlar devam etmiştir. 7 Temmuz 1962'de Karabük'te yangından zarar gören vatandaşlar için borçlandırma yoluyla yardımların yapılması yönünde bir kararname çıkarılmıştır (BCA, 030.18.01.165.34.2; Karacakaya vd., 2013).

3.2. Safranbolu'nun Köylerindeki Yangınlar

Safranbolu ve Kıranköy'de olduğu gibi bağlı köylerde de zaman zaman yangınlar çıkmıştır. Genel olarak Safranbolu merkezde olduğu gibi Safranbolu'nun köylerindeki evlerde de ahşabın yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum köylerde yangın riskini arttırmıştır. 23 Eylül 1892 tarihli belgeye göre Safranbolu'ya bağlı Bulak Köyü'nde bir yangın çıkmıştır. Kastamonu vali vekili Naib Feyiz tarafından Dahili'ye Nezareti'ne bilgi verilmiştir. Rumi Eylül ayının altıncı pazar gecesi saat altı civarında Bulak Köyü'nde İmam oğlu Hüseyin ve kardeşi Hasan, Osman ve Bekir'in müşterek mutasarrıf oldukları evden kazaen bir yangın başlamıştır. Yangın haber alınca zaptiye ve iki tulumba ile yangına müdahale edilmiştir. Ancak yangının başladığı ev ile çevresindeki evler de ahşap olduğundan yangın hızlı bir şekilde yayılmıştır. Rüzgârın da şiddetiyle yangın kısa sürede büyümüştür. 22 ev ile Musahib Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilen cami-i şerif, iki kahvehane, üç dükkân, bir sıbyan mektebi ile 180 talebelik büyük bir medrese tamamen yanmıştır. Medresenin 180 talebesi açıkta kalmıştır. Medresenin yeniden inşa ettirilmesi için padişahın yardımına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca yapılan tahkikat neticesinde yangının 6.000 liralık bir hasara sebep olduğu anlaşılmıştır (BOA, BEO, 75/5618; Karacakaya vd., 2013).

Medresenin yeniden inşası için vakfının olup olmadığının araştırılması ve gerekenin Evkaf Nezareti'nce yapılması Kastamonu Valiliği tarafından talep edilmiştir (BOA, Y.A.HUS., 264/213). 6 Ocak 1893'te Bulak Köyü'nde yanan medrese, cami ve mektebin yeniden inşası için 65.940 kuruş gerektiği yapılan keşifle anlaşılmıştır. Bu masrafın 10.000 kuruşluk kısmı taş, kireç ve işçi masrafı olarak köy halkının yardımları ile karşılanmıştır. Ancak yanan medrese ve vakıf eserlerinin vakfı olup olmadığının Evkaf Nezareti'nden sorularak gerekli olan para talep edilmiştir (BOA, İ.EV., 2/47). Bulak Köyü'nde çok sık yangınlar yaşandığından dolayı günümüzde 200 yılı aşmış ev yoktur. Evlerin üzerinde bulunan tarih taşları genelde yangınlardan sonraki tamirlere aittir (Özköse, 2003).

Safranbolu'daki bir diğer köy olan Yazıköy'de de yangın çıkmıştır. 10 Kasım 1902'de Yazıköy'de bir samanlık yanmış, yangın esnasında nüfus kaybı yaşanmamıştır. Yangın hakkında Kastamonu Valiliği tarafından Sadaret'e bilgi verilmiştir (BOA, DH.MKT., 609/30).

Safranbolu'ya bir buçuk saat mesafede bulunan Konarı Köyü'nde 25 Nisan 1906'da kazaen bir yangın çıkmıştır. Yangında iki cami ve 71 ev yanmıştır, herhangi bir can kaybı yaşanmamıştır. Yangından zarar görenlere gerekli yardımın yapılması talep edilmiştir (BOA, DH.MKT., 1076/50).

Safranbolu'ya bağlı Ulus Nahiyesi'nde Almaaşağı Köyü'nde 13 Ekim 1909'da çıkan yangından dolayı yardıma muhtaç ailelerin evlerinin yeniden inşa edilmesi, ayrıca ahaliye tohumluk ve yemeklik zahire verilmesi, evlerin inşası için ormandan alınacak kerestelerden vergi alınmaması istenmiştir (BOA, DH.MUI., 27/8).

Cumhuriyet Dönemi'nde de Safranbolu'ya bağlı köylerde yangınların çıktığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Safranbolu'ya bağlı Ulus Nahiyesi Karakışla Köyü'nde Şaban adlı bir kişinin evinde ev sakinlerinin dikkatsizliğinden bir yangın çıkmıştır. Ocakta kalan ateşin etrafa sıçraması ile başlayan yangında 10 ev tamamen yanmıştır. Yangındaki zararın 10.000 lira olduğu belirtilmiştir. Yangın hadisesi 20 Nisan 1938'de Dahiliye Vekaleti tarafından Başvekalet'e bildirilmiştir (BCA, 030-10-00-00-120-856-33).

4. Kuraklık ve Kıtlik

Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da XIX. yüzyılda yaşanan kuraklıkların Ankara ve Kastamonu civarında da etkili olduğu bilinmektedir. Ankara'daki kuraktan dolayı Bolu ve Kastamonu halkına da yardım edilmesi istenmiştir. 1873-1874'te yaşanan kıtlıktan dolayı Ankara'nın et ihtiyacı için Kastamonu gibi yakın yerlerden hayvan talep edilmiş ancak bu durum halk arasında huzursuzluğa neden olmuştur. Kıtlik nedeniyle yaklaşık 18.000 kişi ölmüştür. Daha bu kuraklık ve kıtlığın etkisi halkın üzerinden geçmemişken, 1881'de yaşanan çekirge felaketi de Ayaş, Nallınhan ve Beypazarı gibi yerlerde ürünlerin yok olmasına neden olmuştur (Tekemen Altındaş, 2018).

Safranbolu Batı Karadeniz'de yer aldığından dolayı yağışlı ve nemli bir iklime sahiptir. Ancak Safranbolu çevresinde zaman zaman kuraklıkların yaşandığına dair bazı bilgiler arşiv belgelerine yansımıştır. Günümüzde Karabük'ün ilçesi olan Yenice'de zaman zaman kuraklıkların yaşandığı anlaşılmaktadır. 5 Nisan 1893 tarihli belgeden Kastamonu Vilayeti Hamidiye Kazası sınırları içinde yer alan Yenice Nahiyesi'nde bir kuraklık yaşanmıştır. Kuraklıktan dolayı Yenice halkının yemeklik ve tohumluk zahireye ihtiyacı olmuştur. 5.000 kile zahirenin muhtaç olanlara bedelsiz olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Kuraklıktan etkilenen ve yardıma muhtaç olan kişi sayısı 14 köyde 3.962'dir. Yapılacak yardımın hasat zamanında geri alınması ve verilecek zahirenin kefalet yoluyla verilmesine yönelik Meclis- Vâlâ kararı çıkmıştır (BOA, MV., 74/68; Karacakaya vd., 2013). Günümüz rakamları ile 125 tona yakın olan bu zahire yardımları devletin bölgeye yaptığı yardımları göstermesi bakımından önemlidir (Kallek, 2002; Pakalın, 1993).

5. Şiddetli Kış

Osmanlı'da 1550-1700 yılları arasında yaşanan aşırı soğuk süreç Küçük Buzul Çağı'nın bir parçası olarak kabul edilmektedir. 1580-1610'larda aşırı soğukların etkisi daha büyük olmuştur (Karademir, 2014). 1585'te Kastamonu'da kış çok sert geçmiş, bayrama gelen bu günlerde halk evlerinden çıkamamıştır. İnsanlar gibi ahırlarından çıkmayan ve yeterince beslenemeyen hayvanlar da şiddetli soğuklardan dolayı hastalanarak ölmüştür (Karademir, 2014). Safranbolu ve civar köylerinde yoğun kar yağışından dolayı, 15 Ocak 1861'den 18 Ocak 1861 gününe kadar üç gün boyunca kar yağmış, zeminde 10 karış kadar kar birikmiştir. Kasabada ve köylerde yollar kapandığından ahali bir köyden başka bir köye gidememiştir. Ayrıca 100'den fazla ev ve dükkân da yıkıldığı gibi kale içinde bulunan hapishane ve zaptiye koğuşları da yıkılmış, herhangi bir nüfus kaybı meydana gelmemiştir. Bu afet 13 Şubat 1861'de Sadaret'e bildirilmiştir (BOA, A.MKT.UM., 454/71; Karacakaya vd., 2013).

Safranbolu civarında yaşanan şiddetli kıştan dolayı bazen yollarda insanların soğuk ve kardan vefat etikleri de oluyordu. Safranbolu Şer'iyye Sicili'ne kaydedilen ölüm keşfinden birinde Safranbolu'ya bağlı Başköy'e yarım saat mesafede bulunan Karagöz Deresi adlı yerde Arıcak Köyü'nden Kara Ali oğlu Ali bin Ali ile Kara Ali oğlu Mehmed bin Hüseyin'in dere kenarında bulunan cesetleri incelenmiş adı geçen kişilerin vücutlarında herhangi bir yara ve bere izi tespit edilememiştir. Yapılan inceleme sonucunda bu iki kişinin şiddetli kış ve kardan dolayı öldükleri tespit edilmiştir. Yapılan bu ölüm keşfi 2 Şubat 1878'de Safranbolu Şer'iyye Sicili'ne kaydedilmiştir (ŞŞS, no. 2142, 4-b).

Safranbolu'da 17 Ocak 1910'da şiddetli yağın kardan dolayı birkaç ev hasar görmüştür. Binaların üzerinde bulunan karlar sahipleri tarafından temizlenince sokaklara atıldığından sokaklardan geçmek zorlaşmıştır. Sokakların temizlenmesi için gerekli para da bulunmamaktadır. Ayrıca kardan dolayı evlerinden çıkamayan ahali yakacak sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Kastamonu Valiliği hem karların sokaklardan temizlenmesi hem de yardıma muhtaç ahaliye yakacak yardımı için 20.000 kuruş talep etmiştir (BOA, DH.MTV., 52/13).

Safranbolu'da 1 Şubat 1911'de yaşanan şiddetli kıştan dolayı halk yiyecek ve yakacak sıkıntısı çekmeye başlamış; ayrıca Kastamonu Valiliği tarafından talep edilen 20.000 kuruşun verilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Kar çok yağdığından dolayı birkaç ev yıkılmış, çatılardan sokaklara atılan kar sokakları doldurmuş, bu sebeple ahali sokaklardan geçemediğinden odun ve kömür ihtiyacını karşılayamaz olmuştur. Gerekli paranın gönderilmesi istenmiştir (BOA, BEO, 3852/288860).

7 Şubat 1911 tarihli belgeye göre Safranbolu'da yaşanan şiddetli kıştan dolayı ahali yiyecek ve yakacak sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Ayrıca yoğun kardan dolayı sokakların temizlenmesi için Kastamonu valiliği tarafından

Sadaret'ten 20.000 kuruş talep edilmiştir (BOA, DH.MTV., 52-1/13; Karacakaya vd., 2013, s:211)

Safranbolu'da yaşanan ağır kış şartları asker sevkiyatını da engellemekteydi. 23 Şubat 1911'de Kastamonu ve Safranbolu'da yaşanan şiddetli kıştan dolayı yollarda askerlerin bazıları vefat ettiğinden, asker sevkiyatında zorluk yaşandığından asker sevkinin tehir edilmesi, asker sevkiyatının mart ayından sonra yollar açıldıktan sonra yapılmasının uygun görüldüğü belirtilmiştir (BOA, DH.İD., 29/21).

Safranbolu'da şiddetli yaşanan kış şartları gibi bir diğer doğal afet de doludur. Özellikle mevsim geçişlerinde ve yaz aylarında Safranbolu ve köylerinde yaşanan dolu afetinden dolayı tarım ürünleri ve hayvanlar telef olmuştur. 24 Ağustos 1902'de Safranbolu'da beş, Taşköprü'de altı, Araç Kazası merkezi ve bir köyünde doludan dolayı ekili alanlarda bulunan mahsulün bazı yerlerde bir kısmı bazı yerlerde ise ürünler tamamen zarar görmüş, ayrıca hayvanların da telef olduğu belirtilmiştir (BOA, DH.MKT., 1179/3).

6. Heyelan

Anadolu'da XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında birçok sel hadisesi meydana gelmiştir. Sadece Trabzon gibi Karadeniz bölgesindeki vilayetler değil aynı zamanda Isparta, Konya ve Adana gibi vilayetlerde yaşanan sel felaketlerinde evler zarar gördüğü gibi hayvanlar da telef olmuştur (Gönüllü, 2010).

Heyelan, toprağın üst kısmı ile alttaki ana kayanın bulunduğu yerden kayarak yer değiştirmesidir. Eğim, yağış, toprağın killi olması gibi özellikler heyelan riskini arttırmaktadır (Aksoy, 2007). Safranbolu'da arazi düz olmayıp dağ yamaçları ve eteklerinde sınırlı bir alanda tarım yapılan toprak vardır. Safranbolu'daki birçok yer sellerden ve heyelandan harap olmuştur (Yazıcıoğlu-Al, 1982). Günümüzde Karabük'e bağlı olan ancak XX. yüzyıl başlarında Çerkeş'e bağlı olan Ovacık'ta bir heyelan meydana geldiği anlaşılmaktadır. 5 Haziran 1912 tarihli belgeye göre o dönemde nahiye olan Ovacık'ta bir heyelan meydana gelmiştir. Heyelandan etkilenen ahalinin iskânı için 20.000 kuruş yardım talep edilmiştir (BOA, DH.İD., 85/31; Karacakaya vd., 2013)

Safranbolu ve civarında heyelan olayları Cumhuriyet Dönemi'nde de yaşanmıştır. 8 Şubat 1944'te Karabük'te depremden dolayı bir heyelan meydana gelmiştir. Bu heyelan esnasında top mevzileri ile bir bina çökmüştür. Heyelanda bir top ve batarya cephaneliği batarya mevziinden 30 metre derinlik ve 30 metre genişlikteki yarılarla ayrılmıştır. Top ve cephaneliğe yaklaşmak mümkün olmamıştır. Ayrıca Karabük'ten Soğanlı Çayı'nın doğusundaki bataryalara giden yolun da 20 metrelik kısmı heyelan neticesinde yok olmuştur (BCA, 030-10-00-00-120-850).

Karabük'te Yeşil Mahalle'de meydana gelen yer kaymasından sonra heyelana maruz kalan 84 aileden 38 haneye 15'şer bin lira inşaat yardımı ayrıca arazi, su ve kanalizasyon, yol ve kadastro işleri için 630.000 lira fondan ayrılmıştır. Ayrıca zarar görenlerin Karabük sınırları içinde Papuççupınarı mevkiine yerleştirilmeleri 3 Nisan 1964'te uygun görülmüştür. (BCA, 030-18-01-176-18-18; Karacakaya vd., 2013).

7. Fırtına

Safranbolu'da zaman zaman şiddetli fırtınalar da yaşanmıştır. 18 Haziran 1941'de saat 16'da Zonguldak'a bağlı Safranbolu Kazası'nda yaklaşık 35 dakika devam eden bir fırtına meydana gelmiştir. Fırtınadan kazadaki binaların cam ve çerçeveleri ile bazı defter ve evrak da zarar görmüştür. Muhasebe Kalemi'nin duvarları çatlamış ve bazı yerlerde büyük ağaçlar yıkılmış, insan kaybı tespit edilemediğinden daha sonra bilgi verileceği Zonguldak Valiliği'nden Dahiliye Vekâleti'ne bildirilmiştir (BCA, 030-10-00-00-121-862-34). 2 Temmuz 1941'de Safranbolu Kazası'na bağlı ve çevresinde etkili olan yağmur ve şiddetli fırtınadan dolayı kaza merkezi ile civar köylerinden Bulak, Kapullu, Tokatlı, Gayza ve Yazı köylerindeki birçok binada hasar meydana gelmiş, hasar 100.000 lira olup, buralarda bulunan meyvelerin yarısı ve ağaçların da üçte biri harap olmuştur. Hükümet Konağı'nda 100, kazadaki Jandarma Okulu'nda 3.000 ve Memleket Hastanesi'nde 300 liralık hasar oluşmuştur. Karabük Nahiyesi'nde belediyeye ait olan hal binası yıkılmış ve 10 yaşlarında bir çocuk ile bir kadın da evin kapısının şiddetli çarpmasından dolayı hafif şekilde yaralanmıştır. Zarar gören resmi binaların kısa sürede tamir edileceği, ayrıca zararın giderileceği Zonguldak Valiliği tarafından 9 Temmuz 1941'de Dahiliye Vekâleti'ne bildirilmiştir (BCA, 30-10-0-0-118-835-14).

İster nehir kıyılarında olsun ister dağ yamaçlarında ya da çöllerde olsun sel ve su baskınları insanların her yerde rastlayabileceği türde bir doğa olayıdır (Aksoy, 2007). Safranbolu Karadeniz bölgesinde bulunmasından dolayı çok yağış almaktadır. Bu sebeple burada sel yaşanma riski yüksektir. Ancak şimdilik incelenen dönemde Safranbolu'da yaşanan sellerle ilgili bir kayda rastlanmamıştır.

8. Sonuç

Deprem, yangın, sel, fırtına, şiddetli kış şartları ve heyelan gibi doğal afetler yerleşim birimleri ve halkın sosyal ve ekonomik yapısında derin tesirler bırakmıştır. XIX. ve XX. yüzyılda Safranbolu'da da yaşanan doğal afetler Safranbolu'nun sosyal ve ekonomik yapısını da etkilemiştir.

Kuzey Anadolu Fay kuşağı olarak Anadolu'da bilinen fay hattı tarih boyunca en yıkıcı etkilere sahip depremlerin yaşandığı kuşaktır. Safranbolu bu kuşak üzerinde yer almamasına rağmen coğrafi anlamda bu hatta yakındır. Bu hat üzerinde meydana gelen depremler Safranbolu'da da etkili olmuştur. Ancak Safranbolu'nun zemin yapısı ve burada daha çok ahşap ve iki üç katlı ev

yapılması depremler esnasında büyük insan kayıpları ve büyük yıkımların yaşanmasını önlemiştir. Bu dönemde Safranbolu merkezde birkaç deprem yaşanmış ancak bunlar küçük hasarlar dışında büyük yıkımlara neden olmamıştır.

Günümüzde Safranbolu'nun merkezi olan XIX. yüzyılda Müslüman ve gayr-i Müslimlerin yaşadığı bir bölge olan Kıranköy'de XIX. yüzyılda büyük yangınlar yaşanmıştır. Bu yangınlar esnasında onlarca dükkân ve ev yanmıştır. Safranbolu'da evlerin inşaatında yoğun olarak ahşap kullanımı ve evlerin birbirine yakın ve bitişik olarak inşa edilmesi yangınların daha şiddetli etkiler bırakmasına neden olmuştur. Safranbolu'da devlet yangınları önlemek için buraya yangın tulumbaları gönderdiği gibi evlerin inşaatında ahşap yerine kiremit kullanımını yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Yangınlarda zarar gören ahaliye maddi yardımlar yapılmış, yanan evlerin yeniden inşaatının hemen tamamlanması için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu bağlamda yangında zarar gören vatandaşlara yeni evlerinin inşaatında kullanılacak kereste yardımı yapıldığı gibi bu kerestelerden vergi de alınmamıştır.

Safranbolu'da zaman zaman yaşanan şiddetli kış dönemlerinde de halka yakacak yardımı yapılmış, sokakların karlardan temizlenmesi için para yardımında da bulunulmuştur. Safranbolu ve çevresi yağışı bol olan Karadeniz ikliminin hâkim olduğu bir coğrafya olsa da burada küçük çapta kuraklıklar da görülmüştür. Safranbolu'da genel olarak Karadeniz bölgesine uygun olarak eğimli arazi ve yamaçların yaygın olmasından burada heyelanlar da yaşanmıştır. Bu heyelanlarda askeri tesisler ile yollar da zarar görmüştür. Safranbolu'da yaşanan şiddetli fırtına ve dolu gibi doğa olayları maddi hasar ve yaralanmalara sebep olmuş, tarlalardaki tarım ürünlerine de zarar vermiştir.

Safranbolu'da XIX. ve XX. yüzyılda yaşanan deprem, yangın, şiddetli soğuk ve fırtına gibi doğal afetlerde devlet merkezi yerel idareciler tarafından hemen bilgilendirilmiştir. Doğal afetlerde zarar görenlere maddi yardımlar gönderilmiş, felaketzedelere yardım konusunda din ve mezhep ayrımı yapılmamıştır.

9. Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), no. 030.10.00.00.81.535.7; no. 30-10-0-0-118-835-14; no. 030-10-00-00-120-850; no. 030-10-00-00-120-856-33; no. 030-10-00-00-121-862-34; no. 030.18.01.165.34.2; no. 030.18.01.176.18.18.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

A.MKT.UM., 335/97; 365/92; 376/19; 397/44; 454/71.

BEO, 75/5618; 1438/107789; 3852/288860.

DH.İD., 29/21; 85/31.

DH.MKT., 609/30; 1076/50; 1179/3.

DH.MTV., 52-1/13.

DH.MUİ., 27/8.

İ.EV., 2/47.

İ.OM., 4/41.

İ.RSM., 8/23.

MV., 74/68.

MVL., 593/87; 596/73.

Safranbolu Şeri'yye Sicili, (ŞŞS), no. 2119, 2142.

Y.A.HUS., 264/213.

Y.PRK.UM., 35/69.

Y.MTV., 138/121; 158/60; 158/71.

Telif Eserler

Afyoncu, E., Mete, Z. (2002). 1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Etkisi. *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2003*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 85-92.

Aksoy, Y. (2007). *Tarihteki Önemli Doğal Afetler*. İstanbul: Karma Kitaplar Yay.

Ambraseys, N.N.- Finkel, C.F. (1995). *The Seismicity of Turkey and Adjacent Areas a Historical Review, 1500-1800*. İstanbul: Eren Yay.

Atalay, İ. (1994). *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devletinde Afet Yönetimi ve 1899 Denizli Depremi. *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 6-7-8 Eylül 2006*, I. Denizli: Fakülte Kitabevi, 361-367.

Diamond, J. (2006). *Çöküş Medeniyetler Nasıl Ayakta Kalır ya da Yıkılır?*. (Çev.: Elif Kırıl). İstanbul: Timaş Yay.

Emecen, F. (2008). Safranbolu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 481-483.

Erler, M. Y. (2010). *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık Olayları (1800-1880)*. İstanbul: Libra Yay.

Gönüllü, A. R. (2010). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Meydana Gelen Sel Baskınları (1857-1913). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 351-373.

- Kallek, C. (2002), Kile. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 568-571.
- Karacakaya, R.-Yücedağ, İ.-Yılmaz, N. (2013). *Arşiv Belgelerinde Karabük, Karabük Valiliği Yay.* İstanbul: Seçil Ofset.
- Karademir, Z. (2014). *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kılıç, O. (1999). Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Depremler. *Osmanlı*, V. (Ed.: Güler Eren). İstanbul: Yeni Türkiye Yay., 671-677.
- Lee, S.J. (2004). *Avrupa Tarihinden Kesitler (1789-1980)*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Nikiforuk, A. (2007). *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, (Çev.: Selahattin Erkanlı). İstanbul: İletişim Yay.
- Özköse, A. (2003). Safranbolu'da Kıranköy, Tabakhane, Bulakköyü, Yazıköyü ve Yörüköyü'nde Kaybolan Kültür Mirasımız. *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: TTK, 95-110.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II. İstanbul: MEB.
- Sakin, O. (2002). *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*. İstanbul, Kitabevi Yay.
- Tekemen Altındaş, E. (2018). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Kuraklığın Ankara'ya Yansıması. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16/14, 1-13.
- Ursinus, M. (2001). Doğal Afetler ve Tevzi: Sel, Dolu ve Fırtınalar Karşısında Oluşturulan Klasik Çağ Sonrası Yerel Vergi Sistemleri. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*, (Ed.: Elizabeth Zachariadou). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 287-296.
- Uysal, B. (2003). Tarihî Safranbolu Evlerinde Ahşap Malzeme Kullanımı. *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: TTK, 69-80.
- Ürekli, F. (1998). 1894 İstanbul Depremi. *İstanbul Araştırmaları*, 5. İstanbul Araştırmaları Merkezi, 47-95.
- Vogt, J. (2001). Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*. (Ed.: Elizabeth Zachariadou). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 13-58.
- Yazıcıoğlu, H.- Al, M. (1982). *Safranbolu Safranbolu- Karabük-Ulus- Eflani*. Karabük: Özer Matbaası.

Yiğit, İ. (2010). Anadolu Kırsalında Göçün Dünkü (XVI-XIX. Yüzyıl) Yapısı: Manisa ve Konya Çevresi Üzerinden Bir Göç Okuma Denemesi. *Erdem*, 76, 205-243.

Wiesner Hanks, M.E. (2016). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. (Çev.: Hamit Çalışkan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.